

УДК 373.091(045)

DOI: 10.31499/2307-4914.21.2020.205376

СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОМУ ПОШУЦІ І. СОКОЛЯНСЬКОГО

Богомолова Марина, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фундаментальних дисциплін ПрАТ, «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» Херсонський інститут».

ORCID: 0000-0002-9960-9443

E-mail: bogomolova-77777@ukr.net

У статті розкриваються етапи практичної роботи І. Соколянського на ниві розбудови вітчизняної системи освіти у 20–30-х роках ХХ ст. в Україні у контексті реалізації завдань концепції соціального виховання. Особлива увага зосереджена на наукових дослідженнях у галузі загальної педагогіки, педології, рефлексології, їх ролі і значенні в роботі з дітьми з особливими потребами. Доведено, що І. Соколянський є фундатором вітчизняних досліджень в галузі спеціальної педагогіки, зокрема сурдопедагогіки і тифлопедагогіки, які в умовах сьогодення не втратили своєї актуальності і є предметом наукового пошуку в умовах реалізації завдань інклюзивної освіти.

Ключові слова: соціальне виховання, педагогічне середовище, дитячий рух, спеціальна педагогіка, дитячі заклади спеціального типу, педагогічне інспектування, «дефективне» дитинство, положення про дитячий заклад.

SOCIAL EDUCATION IN ORGANIZATIONAL-PEDAGOGICAL PROVISION AND RESEARCH OF I. SOKOLYANSKYI

Bohomolova Maryna, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Fundamental Disciplines, Kherson Institute «Interregional Academy of Personnel Management».

ORCID: 0000-0002-9960-9443

E-mail: bogomolova-77777@ukr.net

The article reveals the stages of practical work of I. Sokolianskyi in the field of the domestic system of education development in the 20–30's of the XXth century in Ukraine in the context of realizing the goals of the social education concept. Particular attention is paid to the research in the field of general pedagogy, pedology, reflexology, their role and meaning in working with children with special needs.

It is proved that I. Sokolianskyi is the founder of domestic studies in the field of special pedagogy, in particular, surdo-pedagogy and tiflopedagogy (blindness and education), which in the present conditions have not lost their relevance and are the subject of scientific research in the implementation of the tasks of inclusive education.

The research confirmed that he developed methods that have helped to attract blind children to active life. First of all, it is the design of a reading machine for such children, and the device is used today to work with people with such visual impairments. In general, his scientific and experimental work contributed to the substantiation and implementation of the education system for children with visual impairments of different types.

Being engaged in practical work, carrying out serious scientific research and covering them in scientific researches, the scientist has convincingly proved the importance and meaning of general pedagogy, reflexology, defectology in working with children, especially children with certain physical defects. Filling special pedagogy with new theoretical knowledge, he developed a methodology for working with children with special needs, its developments in the field of defectology today are extremely important, relevant and require a new assessment and implementation in the current conditions, in particular the concept of creating an inclusive pedagogical environment in the modern educational system of Ukraine. At the forefront of the article are the issues of I. Sokolianskyi involvement in the implementation of social education tasks, in particular, at the level of solving problems of "defective" childhood. Being responsible for this important area of work, he has done a great deal to create a kindergarten system for children with visual and hearing impairments. Under his leadership, the statutes and regulations of orphanages for different categories of children were developed; great attention was paid to the training of teaching staff; the medical and pedagogical component of the educational process was provided. The scientist was engaged not only in organizational and management work, but also directly provided medical and psychological assistance to children and their parents, working in the field of tiffotechnics. On his initiative, a specialized clinic was opened at the Kharkiv Institute of Defectology for the blindly deaf children, where a scientifically sound and practically proven method of teaching children with such disabilities was created. The publication proves that I. Sokolianskyi was the organizer, theorist and practitioner of the social education system of Ukraine in the 1920–30s, and left behind a great scientific and pedagogical heritage, which is still relevant today.

Keywords: social education, pedagogical environment, children's movement, special pedagogy, kindergartens of special type, pedagogical inspection, "defective" childhood, regulations on children institution.

Процес відтворення інтелектуального та духовного потенціалу народу в контексті становлення державності та демократизації суспільства, потреби виходу вітчизняної науки, культури, освіти на світовий рівень вимагають подальшої розробки та реформування національної системи освіти на інноваційних засадах з урахуванням історичного досвіду, вивчення української педагогічної думки, науково-творчої спадщини маловідомих та малодосліджених педагогів України, які плідно працювали на ниві вітчизняної освіти та науки за різних урядів, за різних політичних партій.

На це спрямовують сучасних дослідників низка важливих законодавчих документів, зокрема Закон України «Про вищу освіту» (2014), Закон України «Про освіту» (2017), Концепція Нової української школи (2016), проєкт концепції «Про педагогічну освіту» (2017) та ін.

Особливу цінність для подальшого розвитку педагогічної науки, реформування освітньої галузі України має вивчення педагогічних ідей учених, педагогів-практиків, 1920–1930-х років як періоду інтенсивного розвитку педагогічної науки, творення українського шкільництва в контексті системних змін усього українського суспільства.

До таких учених відноситься і постать професора, фахівця в галузі дефектології Івана Соколянського.

Творча спадщина І. Соколянського за часів творення української незалежності привертає увагу не одного покоління вітчизняних науковців – дослідників історії становлення української педагогічної думки Л. Березівської, Н. Коляди, О. Сухомлинської, Т. Янченко [1; 11; 16; 21].

У працях цих учених на багатому фактичному матеріалі простежується його педагогічний шлях, визначається його роль у окремих напрямках його творчої спадщини. Так, Л. Березівська у монографії «Реформування шкільної освіти» (2008), розглядаючи освітні реформи «системи шкільної освіти Г. Ф. Гринька (1920–1924)

[1, с. 156], виокремлює у цьому процесі роботу Головного комітету соціального виховання при Наркомосі УСРР, до складу якого входив І. Соколянський та опікувався роботою відділу «дефективного дитинства» [1, с. 174]. Таким чином, Л. Березівська розглядає систему соціального виховання у контексті освітніх реформ, у яких чільне місце посідали питання роботи з дітьми з психофізіологічними особливостями. До спадщини І. Соколянського звернулася у своїй монографії «Розвиток дитячого руху в Україні (початок ХХ ст. – середина 30-х років ХХ ст.)» Н. Коляда, розкривши його теоретичні напрацювання у предметному полі діяльності дитячих організацій, їх роль і місце у загальному освітньо-виховному процесі закладів соціального виховання, до яких належали і заклади «дефективного дитинства» [11].

Відома вчена з історії вітчизняної освіти О. Сухомлинська, аналізуючи особливості розвитку освітньої системи України на різних етапах історичного розвитку, зокрема, виокремивши українське шкільництво в період 1905–1933 років у праці «Нариси історії українського шкільництва» [16], зосередила увагу на житті, діяльності, педагогічних працях ученого в умовах творення «...педагогічної науки й шкільництва в Україні» [16, с. 128], зацентувала увагу на те, що він був «визначний спеціаліст з питань тифлосурдопедагогіки» [16, с. 282]. О. Сухомлинська виокремила основні проблеми, над якими працював І. Соколянський: середовище як головне джерело розвитку дитини; дитячі організації в системі соціального виховання; рефлексологічний напрям психолого-педагогічної науки; загальні питання педагогіки; запровадження у школах України навчання дітей рідною мовою [16, с. 282–294]. Також до окремих проблем спадщини І. Соколянського у своїй праці «Педологія в Україні та зарубіжжі: теорія та практика» (2016) звернулася і Т. Янченко. Аналізуючи розвиток педології у предметному полі дидактики, а конкретніше – засвоєння комплексів, дослідниця розкрила позицію вченого щодо цієї важливої тогочасної проблеми, зазначивши, що Соколянський визнавав, «...що педагогічний процес, метою якого є формування класової поведінки, має ґрунтуватися на комплексній системі навчання дітей» [21, с. 142].

Мета нашої публікації – розкрити діяльність Івана Соколянського в процесі реалізації концепції соціального виховання 20–30-х років ХХ століття в Україні, зокрема обґрунтувати його кроки з організаційно-педагогічного забезпечення вирішення питань «дефективного дитинства», як однієї із важливих складових концепції соціального виховання.

Здобувши відповідну професійну освіту (закінчив сурдопедагогічні курси в Петербурзі, навчався в Психоневрологічному інституті протягом 1908–1913 років, здобув практичні навички в Олександрійському (нині Запоріжжя) училищі для глухонімих), Іван Соколянський, починаючи з 1910 року, займається науковою роботою. Глибоко аналізує проведені нові форми, нові методики, нову діагностику роботи з дітьми, виносить ці результати на обговорення широкого кола лікарів, учителів, громадськості, всіх тих, хто працює з дітьми, які мають вади слуху і, які вимагають посиленої уваги та соціального захисту, охорони здоров'я та визначає кроки подальшої роботи. Так, у грудні 1910 р. уперше на Всеросійському з'їзді з проблем сурдопедагогіки, який проходив у Москві, виступає з науковим повідомленням «Про навчання українських глухонімих дітей рідної мови» [15]. Назва статті свідчить про акцентування уваги на чіткому визначенні національного аспекту, на його

національному пріоритеті, на розумінні того, що спілкуючись, розвиваючись, формуючись у відповідному етнічному, соціокультурному середовищі дитина і в навчальних закладах має засвоювати основи наук рідною мовою. Слід зазначити, що період кінця XIX початку XX ст. – період початку українізації початкової школи, викладання рідною мовою, підготовки україномовних підручників, появи широкої плеяди українських освітніх діячів (Чепіга, Русова, Грінченко), які заклали підвалини національної школи, освіти, науки, виховання, до яких і належить постать Івана Соколянського – українця, який народився в Краснодарському краї в родині українського козака, про що свідчать архівні матеріали.

Військові події (Перша світова війна) не оминули стороною і Соколянського, відірвали його на три роки (1915–1918) від розпочатої педагогічної діяльності, від планів, намічених під час вивчення у Німеччині досягнень світової педагогіки [20, с. 4].

Наприкінці 1919 р., коли в Україні запанувала радянська влада, І. Соколянський повертається до своєї професійної діяльності очолює педагогічний колектив школи для глухонімих дітей, працює у повітовому відділі народної освіти. З вересня 1920 по лютий 1921 року очолює Київське управління вищих навчальних закладів, потім стає начальником відділу профосвіти Київської губернії [19].

Так, із липня 1921 року він читав лекції з сурдопедагогіки на факультеті соціального виховання у Київському Вищому інституті народної освіти ім. М. Драгоманова, в якому в цей час працювали відомі українські вчені Я. Чепіга, А. Кримський, М. Старицька-Черняхівська, О. Грушевський та інші [15].

Це була, дійсно, науково-педагогічна еліта України, яка незважаючи на соціально-економічний стан країни, політичні процеси та ідеологічну парадигму не зрадила інтересам народу, працювала на ниві розбудови української науки, незалежної держави з її історичними традиціями, мовою, культурою, державністю.

Початкова профільна освіта та спрямування визначили подальшу життєву сторінку його життя. У жовтні 1921 року І. Соколянський переходить до НКО УСРР на посаду головного інспектора установ для дефективних дітей Головоцвиху, функціональні обов'язки якого полягали у перевірці (інспектуванні) виконання концепції соціального виховання (перевірка стану підготовки переходу установ освіти (освітніх установ) на державне бюджетне забезпечення, фінансування їх із місцевого бюджету. Адже за «Декларацією» (1920), «Кодексом законів про освіту в УСРР» (1922) фінансування освітніх закладів здійснювалося за рахунок держави, місцевих і власних коштів шкіл та установ, зароблених від господарської діяльності [2, с. 10].

Великі питання у І. Соколянського виникли в процесі аналізу стану кадрового забезпечення таких шкіл, а також питання «статевого» складу освіти на рівні кожної губернії – «жіночий необхідно розбавити чоловічим». Цим І. Соколянський підкреслював, що саме чоловіки мають зайнятися справою виховання і навчання дітей у закладах Соцвиху, враховуючи те, що багато серед них із вадами у поведінці, психічному, фізіологічному розвитку і не завжди жінки можуть успішно працювати з ними. Будучи фахівцем у царині сурдопедагогіки, самим активним чином бере участь в обґрунтуванні нормативно-правового функціонування закладів соціального виховання, система якого зазнавала змін як у меті, так і змісті та формах роботи, про що свідчать різні джерела інформації. Для прикладу ми проаналізували «Порадники по соціальному вихованню», до випуску яких долучився і Соколянський, очолюючи з 1921 року

Науково-методичний комітет управління соціального виховання Наркомосу УСРР. Так, уже в третій редакції «Порадника» (випуск 1924 року) було уточнено позиції щодо важливості у соціальному вихованні «дефективного дитинства». У загальній частині розділу 1. Система соціального виховання дітей УСРР розкривається його зміст, мета, громадський характер, організація життя дитячого колективу, «особистість у колективі» (педагогіка особистості), дитячий рух у цьому процесі, «єдиний виховательно-освітній план» [13, с. 1–4]. При цьому наголошувалося, що система соціального виховання базується на «...стрункій і не розірваній єдності – єдності мети, завдань і методу всіх дитячих організацій (установ) соціального виховання» [13, с. 4], до яких відносилися й установи для дефективних дітей, якими опікувався на різних посадах І. Соколянський. Саме ці установи було визначено як один із шляхів реалізації соціального виховання, у «Пораднику» вказувалося: «...по лінії «педагогіки особистості» йдуть установи, що обслуговують так зване «дефективне дитинство». Задля вирішення цього завдання було обґрунтовано відповідні, статuti й положення у розділі «Положення про установи для дефективного дитинства». За цим положенням до таких установ належали заклади для дітей «дефективних розумово та фізично (сліпих, глухонімих, калік). Це були положення про: колектор, основний будинок, допоміжний будинок, основний та допоміжний будинок для глухонімих, основний будинок для сліпих, будинок для калік, будинки для фізично й розумово-дефективних підлітків» [13, с. 59–68]. Така система закладів вимагала як організаційної роботи, так і відповідного кадрового забезпечення. Учений питанням роботи з глухонімими дітьми приділяв постійну увагу, працюючи в клініці для таких дітей; створив лікарсько-педагогічний кабінет, відкривши та очоливши у м. Харків Інститут дефектології. При ньому була відкрита спеціалізована школа-клініка. Постійна робота дозволила йому розробити особливу методику в сфері тифлотехніки. Практично він є фундатором дефектології. Це людина-організатор, теоретик і методист у системі соціального виховання України 1920–30-х років.

Також у Наукпедкомі він займався рецензуванням праць, публікацій, програм з фахових дисциплін підготовки соціальних педагогів, які готувалися в інститутах народної освіти – педагогіки, рефлексології, педології. Велику увагу приділив публікаціям на сторінках часопису «Радянська освіта», розкриваючи проблеми, які стосувалися поведінки дитини, розвитку дитячого комуністичного руху, ролі школи та вчителя в системі соціального виховання [9].

І. Соколянський приділяв велику увагу питанням розробки теоретичних основ педагогіки. Так, у статті «Організація педагогічного процесу за комплексною системою, методика й методична техніка» (1926) [3], дав ґрунтовний аналіз суті і змісту поняття «педагогічний процес», розкрив особливості його впливу на особистість, на колектив тощо.

У своїх дослідженнях О. Сухомлинська зазначає: «Виховання Іван Панасович розглядав у контексті формування у дітей класової поведінки. Загальнопедагогічний процес як процес організації обумовлених форм поведінки, за І. Соколянським містив: виховання основних або «вихідних» звичок (формування навичок, необхідних для проживання в соціумі – самообслуговування, обслуговування – це поведінка в самому широкому розумінні цього слова); виховання спеціальних звичок (вивчення різних предметів у школі (надання формальних знань); виховання соціальних звичок (цьому

сприяють такі форми організації роботи: чергування, самоврядування, гра, дитячий рух) [16, с. 279].

Він розглядав питання організації педагогічного процесу в дитячих садках, школах, у спеціальних дитячих установах з позиції учення про умовні рефлекси.

Учений багато зробив для розвитку української педагогічної науки, стверджував, що це «справжня наука про поведінку людини». У статті «Педагогічна практика» (1926) доводив, що педагогіка важлива для суспільства, є основою гуманітарно-духовного виховання й освітньої галузі в цілому [4].

У праці «Про дисципліну» І. Соколянський так характеризував педагогіку «Педагогіка на наше розуміння, не є наука про «навчання та виховання» (чого, чому), а наука про те, як у певний спосіб організувати цілу діяльність (поведінку) людини від найелементарнішого акту самообслуговування (основні суспільно-конечні звички) і до складних форм високо диференційованої діяльності (поведінки). У свою чергу, поведінку ми розглядаємо як явище до кінця обумовлене, при чому поведінку обумовлює оточення, обумовлює в кожному акті її виявлення. Необумовленої поведінки ми не знаємо. Уся справа в тому, як оточення обумовлює поведінку і як нам треба її обумовити. Бо оточення ми розуміємо як джерело подразнень, а організм – як реактивну систему, що відповідає на ті подразнення» [8].

Підтвердженням того, що І. Соколянський є одним із організаторів української педагогічної науки за радянського періоду, є саме його активна участь у створенні Українського дослідного інституту педагогіки (1926). Він досить чітко і ґрунтовно визначив доцільність і необхідність заснування цього закладу, зокрема під час обговорення цього питання на засіданні ДНМК 12 жовтня 1926 р.

Займаючись організаційно-педагогічною роботою, І. Соколянський постійно приділяв велику увагу просвітницькій роботі, доносив до вчителів, вихователів, лікарів, усіх тих, хто безпосередньо працював з різними дітьми у предметному полі соціальної педагогіки актуальні наукові дослідження, відкриття, методики, навчально-виховні технології як вітчизняних, так і зарубіжних учених Харківського інституту народної освіти в галузі педології, рефлексології, соціального виховання. Так, для лікарів практикантів-дефектологів у 1925 році на базі Харківської обласної дослідної станції читав курс лекцій «Основи марксистської педагогіки», також в цей період ним була заснована кафедра рефлексології при ХІНО, яка переймалася питаннями навчання глухонімих і сліпоглухонімих дітей. Про це свідчать матеріали публікацій часопису [5].

Перша половина 20-х років ХХ ст. була досить плідною для вченого щодо викладення своїх теоретичних напрацювань і аналізу практичного досвіду з питань реалізації концепції соціального виховання. Проведена нами систематизація його публікацій засвідчила, що це понад 30 публікацій у періодичних виданнях та доповіді на нарадах, з'їздах, педагогічних дискусіях тощо.

Ці та інші питання стали дискусійними у наукових дослідженнях, відбувався процес розробки теоретичних засад діяльності цих соціальних інститутів в нових (ідеологічних) умовах. Власне питання, які з'явилися в процесі реформування української освітньої системи, зміни ідеологічної парадигми, все більшої політизації та ідеологізації вимагали посилення саме з позиції побудови нових суспільних відносин у країні (сімейне виховання, виховання в сім'ї, педагогізація населення). Учені намагалися всім процесам надати педагогічне підґрунтя, пояснити яким чином зміни, що відбуваються в соціально-політичному житті країни, впливають на освіту, навчання,

виховання. Цим процесам підпорядкований і розвиток педагогічної науки – «вдосконалити» педагогіку, надавши їй ідеологічного звучання. До цих загальних тенденцій розвитку педагогічної науки долучився й І. Соколянський – відомий учений, педагог, дефектолог. Так, у праці «Педагогіка школи та родини в системі соціального виховання» (1928) [6], говорячи про виховання дітей в сім'ї, про сімейне виховання, він акцентує увагу на загальній педагогізації населення, не розводячи ці поняття, не виокремлюючи батьківську педагогіку з її особливими формами, методами та прийомами роботи. Не виокремлює в системі «педагогізація населення» таку підсистему, як педагогічна освіта батьків, яку у вітчизняній педагогіці ґрунтовно розкрив теоретично і перевірів практично відомий український педагог, учений В. Сухомлинський [17].

І. Соколянський у своїй праці розглядає розвиток педагогічної науки (за радянських часів) як «систему єдиного педагогічного впливу», не розкриває її значення як науки, що має свої особливості і значення в кожному соціальному інституті причетному до реалізації освітніх завдань. Тому весь аналіз вибудовує на двох термінах, можна сказати на двох характеристиках – на розгляді «буржуазної» і «радянської» системи виховання. Такий аналіз він подає безпосередньо у праці «Дещо з основних питань радянської педагогіки» (1928) [7].

І. Соколянський, як уже зазначалося, був організатором, а з 1926 року – керівником УНДШУ – центру вітчизняних педагогічних досліджень, де у лютому 1931 року відбулася серйозна дискусія щодо розвитку педагогічної науки в Україні в контексті реформування освітньої галузі [1, с. 97].

Під час цієї дискусії критичній оцінці були піддані й теоретичні конструкти (проблеми), якими займався учений: теорія двох чинників розвитку біологічного та соціального, розгляд педагогіки як природничої, а не соціальної науки, рефлексології, «механічне визначення педагогічного процесу». Така критика була висловлена не лише на адресу І. Соколянського, а й іншим педагогам-рефлексологам, зокрема О. Залужному, В. Попову.

У цілому, в резолюції було позитивно оцінено досягнення І. Залужного в розробці питань диткомруху, а критиці піддавалася його позиція щодо визнання педагогіки як науки, що є складовою частиною природознавства [14].

Ці та інші критичні виступи щодо досліджень І. Соколянського у царині розвитку педагогіки як науки, загальної педагогіки привели вченого до прийняття остаточного рішення зосередитися на дослідженнях у галузі дефектології. З цією метою ним було зроблено як організаційні кроки (відкриття у 1930 році Інституту дефектології, де він був першим директором), так і серйозні наукові відкриття, зокрема, розробка методик, що сприяли залученню незрячих дітей до активного життя. Перш за все, це конструювання читальної машини для таких дітей (апарат і сьогодні використовується у роботі з людьми із такими вадами зору). Узагалі, його науково-експериментальна робота сприяла розробці і реалізації науково-обґрунтованої і науково-методичної забезпеченої системи освіти дітей з вадами зору різного типу.

Слід зазначити, що не обійшов стороною І. Соколянського й політичний терор 1929–1941 років, як і інших відомих українських учених-педагогів за так звані «прояви націоналізму». Він був заарештований у 1933 році, а вдруге – у 1937 році. Прийнявши у 1938 році запрошення на роботу від Науково-дослідного інституту спеціальних шкіл і дитячих будинків Наркомосу РРФСР, працює до кінця свого життя (1960) керівником

відділу та директором Загорської спеціальної школи-інтернату для сліпоглухонімих дітей.

Займаючись практичною роботою, здійснюючи серйозні наукові дослідження та висвітлюючи їх у наукових розвідках, учений переконливо довів важливість і значення загальної педагогіки, рефлексології, дефектології у роботі з дітьми, особливо з дітьми, які мають певні фізичні вади.

Отже, І. Соколянський наповнив спеціальну педагогіку новим теоретичним знанням, розробив методику роботи з дітьми з особливими потребами. Його напрацювання в галузі дефектології сьогодні вкрай важливі, актуальні та вимагають нової оцінки, впровадження в умовах сьогодення, зокрема концепції творення інклюзивного педагогічного середовища в сучасній освітній системі України, що може бути подальшим предметом дослідження історії вітчизняної освіти в контексті історичної ретроспективи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті: монографія. Київ: Богданова А. М., 2008. 406 с.
2. Декларація Наркомосвіти УСРР про соціальне виховання дітей (1.07.1920). *Пролет. Освіта*. Вінниця, 1921. № 1. С. 2–4.
3. Соколянський І. *Радянська освіта*. 1926. № 1. С. 11–16.
4. Соколянський І. Педагогічна практика. *Радянська освіта*. 1926. № 12. С. 1–8.
5. Соколянський І. *Український вісник*. 1925. № 1. С. 182–183.
6. Соколянський І. *Радянська освіта*. 1928. № 10. С. 3–14.
7. Соколянський І. Деякі з основних питань радянської педагогіки. *Радянська освіта*. 1928. № 12. С. 6–12.
8. Соколянський І. П. Про дисципліну. *Радянська освіта*. 1927. № 2. С. 6–12.
9. Соколянський І. Про методику... *Радянська освіта*. 1925. № 12. С. 23–24.
10. Кодекс законів о народном просвещении УССР, утвержденный ВУЦИК 2 ноября 1922 г. на основании Постановления III сессии VI созыва ВУЦИК от 16 октября 1922 г. Харьков: Издание народного комиссариата просвещения УССР, 1922. 767 с.
11. Коляда Н. М. Розвиток дитячого руху в Україні (початок ХХ ст. – середина 30-х років ХХ ст.): монографія. Умань: ПП Жовтий, 2012. 407 с.
12. Показчик статей, розміщених у журналі «Радянська освіта» за 1925 рік. *Радянська освіта*. 1926. № 1. С. 67–73.
13. Порадник по соціальному вихованню дітей. 1024 рік. 4-е вид. перероблене Головоцвухом Наркомосу УССР. Харків, 1924. 263 с.
14. Резолюція дискусійної сесії Українського наукового дослідного інституту педагогіки, що відбулася 10–15 лютого 1931 р., затверджена на прізидії УНДІПу 1 березня 1931 р. *Комуністична освіта*. 1931. № 2–3. С. 108–114.
15. Соколянський І. А. Об обучении украинских глухонемых детей родному языку. *Труды Всероссийского съезда деятелей по воспитанию, обучению и призерению глухонемых, состоявшегося в Москве с 27 по 31 декабря 1910 г.* Москва, 1911. С. 303–306.
16. Сухомлинська О. В. Нариси історії українського шкільництва 1905–1933: навч. посібник / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ: Заповіт, 1996. 306 с.
17. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ: Рад. школа, 1978. 263 с.
18. Три съезда. Сборник статей по вопросам помощи детям. Харьков, 1925. 118 с.
19. Українська педагогіка в персоналіях: у 2-х кн. 2: Навч. посібник / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ: Либідь, 2005. 552 с.
20. Хиллиг Г. Прометей Макаренко и «главбоги» педолимпта: Соколянський, Залужный, Попов. Марбург: ун-т (Германия), 1997. 154 с.
21. Янченко Т. В. Педологія в Україні та зарубіжжі: теорія та практика: монографія. Чернігів: Десна Поліграф, 2016. 448 с.

REFERENCES

1. Berezivska, L. D. (2008). Reformuvannia shkilnoi osvity v Ukraini u KhKh stolitti. Kyiv: Bohdanova A. M. [in Ukrainian].
2. Deklaratsiia Narkomosvity USRR pro sotsialne vykhovannia ditei (1.07.1920). (1921). *Prolet. Osvita*. Vinnytsia, 1, 2–4 [in Ukrainian].
3. Sokolianskyi, I. (1926). *Radianska osvita – Soviet education*, 1, 11–16 [in Ukrainian].
4. Sokolianskyi, I. (1926). Pedahohichna praktyka. *Radianska osvita – Soviet education*, 12, 1–8 [in Ukrainian].
5. Sokolianskyi, I. (1925). *Ukrainskyi visnyk – Ukrainian Herald*, 1, 182–183 [in Ukrainian].
6. Sokolianskyi, I. (1928). *Radianska osvita – Soviet education*, 10, 3–14 [in Ukrainian].
7. Sokolianskyi, I. (1928). Deshcho z osnovnykh pytan radianskoï pedahohiky. *Radianska osvita – Soviet education*, 12, 6–12 [in Ukrainian].
8. Sokolianskyi, I. P. (1927). Pro dystsyplinu. *Radianska osvita – Soviet education*, 2, 6–12 [in Ukrainian].
9. Sokolianskyi, I. (1925). Pro metodyku... *Radianska osvita – Soviet education*, 12, 23–24 [in Ukrainian].
10. Kodeks zakonov o narodnom prosveshhenii USSR, utverzhdenyj VUCIK 2 nojabrja 1922 g. na osnovanii Postanovlenija III sessii VI sozyva VUCIK ot 16 oktjabrja 1922 g. (1922). Har'kov: Izdanie narodnogo komissariata prosveshhenija USSR [in Ukrainian].
11. Koliada, N. M. (2012). Rozvytok dytiachoho rukhu v Ukraini (pochatok XX st. – seredyna 30-kh rokiv XX st.). Uman: PP Zhovtyi [in Ukrainian].
12. Pokazchyk statei, umishchenykh u zhurnali «Radianska osvita» za 1925 rik. (1926). *Radianska osvita – Soviet education*, 1, 67–73 [in Ukrainian].
13. Poradnyk po sotsiialnomu vykhovanniu ditei. (1924). 1024 rik. Holovsotsvykh Narkomосу USSR. Kharkiv [in Ukrainian].
14. Rezoliutsiia dyskusiinoi sessii Ukrainskoho naukovooho doslidchoho instytutu pedahohiky, shcho vidbulasia 10–15 liutoho 1931 r., zatverdzhena na pryzydii UNDIPu 1 bereznia 1931 r. (1931). *Komunistychna osvita – Communist education*, 2–3, 108–114 [in Ukrainian].
15. Sokoljanskij, I. A. (1911). Ob obuchenii urainskih gluhonemyh detej rodnomu jaziku. *Trudy Vserossijskogo s#ezda dejatelej po vospitaniju, obucheniju i prizreniju gluhonemyh, sostojavshegosja v Moskve s 27 po 31 dekabrja 1910 g.* Moskva, 303–306 [in Russian].
16. Sukhomlynska, O. V. (1996). Narysy istorii ukrainskoho shkilnytstva 1905–1933. O. V. Sukhomlynska (Ed.). Kyiv: Zapovit [in Ukrainian].
17. Sukhomlynskyi, V. O. (1978). *Batkivka pedahohika*. Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
18. Try sezda. Sbornyk statei po voprosam pomoshchy detiam. (1925). Kharkov [in Ukrainian].
19. *Ukrainska pedahohika v personaliiakh*. (2005). (kn. 1–2; kn. 2: Navch. Posibnyk. O. V. Sukhomlynska (Ed.). Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
20. Khylyh, H. (1997). Prometei Makarenko y «hlav bohy» pedolympa: Sokolianskyi, Zaluzhnyi, Popov. Marburh: un-t (Hermanyia) [in German].
21. Yanchenko, T. V. (2016). *Pedolohiia v Ukraini ta zarubizhzi: teoriia ta praktyka*. Chernihiv: Desna Polihraf [in Ukrainian].